

Secretaresse kamp Stutthof schuldig verklaard

[Achtergrond](#) - 20 december 2022 - Auteur: Wiebke Pittlik

Twee jaar voorwaardelijke jeugdstraf heeft de 97-jarige Duitse Irmgard Furchner gekregen voor de nazi-misdaden waar ze als jonge vrouw bij betrokken was. Furchner was secretaresse in concentratiekamp Stutthof bij Gdansk en daarmee volgens de aanklagers een radertje in het vernietigingssysteem van de nazi's.

De zaak van Irmgard Furchner staat niet op zich; de laatste jaren is een reeks rechtszaken tegen hoogbejaarde oud-kampmedewerkers of -bewakers gevoerd. De beschuldigten werkten in hun jonge jaren mee aan het vernietigingssysteem dat de nationaal-socialisten hadden opgezet, in Sachsenhausen, Auschwitz of - zoals Furchner - in Stutthof. Justitie had hen veel eerder moeten berechten en probeert nu alsnog te doen wat eerder is verzuimd, is de algemene opvatting.

Veel is opmerkelijk aan de zaak van Irmgard Furchner, de voormalige secretaresse van concentratiekamp Stutthof in het huidige Polen. Haar vlucht, in september 2021, maakte haar tot internationaal nieuws. Een (toen nog) 96-jarige, op de vlucht voor de politie. Ze had zich op de ochtend van de eerste zitting door een taxi laten ophalen in het verzorgingstehuis in Quickborn bij Hamburg, waar ze woont. Ze werd nog dezelfde dag aangehouden. Sindsdien werd het proces gestaag voortgezet. Furchner was bij de wekelijkse zittingen aanwezig, diep begraven in sjaals en mondkapjes, en zweeg. Tot ze op de laatste zittingsdag het woord nam en zei: "Het spijt me wat er allemaal is gebeurd. Ik betreur uitgerkend toen in Stutthof te zijn geweest. Meer kan ik er niet over zeggen."

In concentratiekamp Stutthof, bij Gdansk, zijn ongeveer 65.000 mensen gestorven. Ze werden vermoord of stierven aan honger, ziekten of kou. Irmgard F. werkte volgens justitie als 18- en 19-jarige van juni 1943 tot april 1945 als secretaresse op het kantoor van kampcommandant Paul Werner Hoppe. Ze had een bureau tussen dat van de commandant en zijn adjudant. Volgens de aanklagers handelde ze ook de post af.

Ze moet dus hebben geweten wat er in het kamp gebeurde, concludeerde de rechtbank. Daarom is ze schuldig bevonden aan medeplichtigheid aan moord in 10.505 gevallen en poging tot moord in vijf gevallen. Z heeft volgens de

rechtbank in haar functie als stenotypiste de verantwoordelijken van het kamp geholpen bij het systematisch doden van gevangenen. Dat gebeurde door vergassing, door de dodelijke omstandigheden in het kamp, door de transporten naar vernietigingscentrum Auschwitz-Birkenau en door de zogenoemde dodenmarsen, schrijft de [rechtbank in een persbericht](#).

Volgens jeugdrecht berecht

Omdat Irmgard F. destijds nog zo jong was, werd de hoogbejaarde vrouw volgens jeugdrecht berecht, voor een rechtbank in Itzehoe, een voorstad van Hamburg. De zittingen waren openbaar, justitie hecht er belang aan dat de getuigenissen over de concentratiekampen ook door nieuwe generaties worden gehoord. De belangstelling van de pers was zo groot, dat de rechtbank moest uitwijken naar een speciaal ingerichte zittingszaal in een loods van een logistiekbedrijf.

Het concentratiekamp Stutthof ligt ongeveer 30 kilometer ten oosten van Gdansk. De nazi's bouwden het kamp in 1939 voor de internering van vooral Polen. Begin 1942 werd het kamp toegevoegd aan het systeem van concentratiekampen. Vanaf juli 1944 tot de bevrijding in mei 1945 was het een vernietigingskamp, waar joden systematisch werden vermoord, in gaskamers, door injecties of executie en door verhongering. Op 25 januari werd het kamp gedeeltelijk geëvacueerd. Vele duizenden gevangenen werden op dodenmarsen gestuurd richting westen. In totaal hebben ongeveer 110.000 mensen gevangen gezeten in het kamp, waarvan 65.000 hun verblijf niet hebben overleefd. De resten van het kamp zijn nu een museum.

Abraham Koryski (94) getuigde 15 februari twee uur lang per videoverbinding vanuit Israël. Hij is een van de zogenoemde *Nebenkläger* (nevenklagers); nabestaanden, overlevenden en advocaten die soms meerdere overlevenden vertegenwoordigen. Koryski weet alles nog, zegt hij; de stank van het crematorium, de mishandelingen. De beelden en nachtmerries plagen hem nog steeds. Koryski was 16 jaar oud toen hij vier maanden in het kamp nabij Gdansk verbleef. "Alles draaide om de dood", vertelt hij in een [videogesprek met omroep NDR](#). "De dood was alomtegenwoordig, zowel voor de gevangenen als voor de medewerkers. Iedereen heeft dat geroken en wist wat er gebeurde."

Over de bewakers vertelt hij dat die zich sadistisch uitleefden, vooral als ze gedronken hadden. "De mensen stierven vooral van honger. Iedere ochtend moesten we de lijken naar buiten brengen. Daarna kwam het vreselijke appèl, meerdere keren per dag. Men deed alsof men ons telde, maar daar ging het niet om, het was om ons te vernederen. Stutthof symboliseert voor mij maar een ding: de dood. Het ging er om de mensen te laten sterven."

De persoon Irmgard Furchner interesseert Koryski niet, zegt hij. Het gaat hem om de getuigenis voor volgende generaties. "Ik wil dat we alles doen zodat zoiets nooit meer gebeurt. Dat is een boodschap voor de hele wereld, voor ieder volk op deze aarde. We moeten allemaal samen zorgen dat zoiets nooit meer gebeurt."

Ook de overlevenden Josef Salomonovic, Asia Shindelman en Towa-Magda Rosenbaum hebben hun herinneringen gedeeld met de rechters en de toehoorders. De 83-jarige Salomonovic reisde vanuit Wenen naar Itzehoe om zijn verhaal te vertellen. Net als Koryski zei hij dat het hem niet om Furchner te doen is, maar om de getuigenis.

Furchner zelf is sinds de oorlog al drie keer eerder als getuige gehoord, in 1954, 1964 en 1982. In 2017 werd ze weer verhoord, nu als verdachte. Haar werd uitgelegd dat de *Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen zur Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen* in Ludwigsburg een zaak tegen haar heeft geopend. Deze speciale afdeling van justitie heeft als doel om nog levende medeplichtigen aan de moorden van de nationaal-socialisten op te sporen en te laten berechten. Furchner reageerde in 2017 verontwaardigd, verklaarde de openbaar aanklager tijdens een zitting begin februari. Ze zei niet te begrijpen waarom ze nu alsnog wordt vervolgd en vindt dat ze niks verkeerd heeft gedaan.

Dat Furchner pas nu wordt vervolgd, komt omdat justitie zich decennialang heeft gericht op daders van wie ze de individuele schuld aan concrete misdaden kon bewijzen. Volgens hoofdaanklager Thomas Will, die de *Zentrale Stelle* in Ludwigsburg leidt, zijn in de jaren zestig meerdere SS-ers vrijgesproken omdat hun persoonlijke betrokkenheid bij moorden niet kon worden aangetoond. Dat maakte dat zijn dienst zaken liet rusten waarbij individuele schuld niet aan te tonen was, legde hij uit aan [Deutschlandfunk](#). Ook speelde een belangrijke rol dat de verjaringstermijn voor moord wel werd afgeschaft, maar voor doodslag niet. Moord was veel moeilijker te bewijzen, waardoor veel zaken verjaarden.

Dat had ook anders gekund, de Duitse justitie heeft ook zelf zand in de raderen gestrooid. Dat er op het ministerie van justitie oud-nazi's werkten die na de oorlog hun carrière konden voortzetten was in enkele gevallen al bekend, maar een studie toonde in 2016 aan dit bepaald geen uitzonderingen waren. Opvallend veel mensen in het na-oorlogse justitieel apparaat hebben aan het onrecht van de nazi's meegewerkt. De onderzoekers concludeerden dat het ministerie de vervolging van oorlogsmisdadigers systematisch heeft verhinderd. De juristen uit de nazitijd hebben "oud onrecht toegedekt en nieuw onrecht gecreëerd", zei toenmalig minister van Justitie Heiko Maas bij de presentatie.

Zaak-Demjanjuk

De uitspraak in de zaak-Demjanjuk, in 2011, veranderde veel. John Demjanjuk, een voormalig kampbewaker in Sobibor, werd veroordeeld tot vijf jaar cel wegens medeplichtigheid aan moord, niet omdat zijn individuele misdaden konden worden bewezen, maar omdat hij onderdeel uitmaakte van het vernietigingssysteem van de nazi's. Dit was een nieuwe rechtsopvatting. Met deze opvatting konden betrokkenen worden veroordeeld omdat ze een radertje waren in het destructieve systeem van de concentratie- en vernietigingskampen.

Het oordeel tegen Demjanjuk kon niet worden bevestigd in hoger beroep door het Bundesgerichtshof omdat Demjanjuk in 2012 overleed. Maar de aanklagers brachten wel andere zogenoemde *Schreibtischtäter* (schrijftafeldaders) voor de rechter. In 2015 werd 'de boekhouder van Auschwitz', Oscar Gröning, veroordeeld en dit oordeel kon een jaar later wél door het Bundesgerichtshof worden bevestigd. Gröning had als boekhouder volgens de aanklacht 'het vlekkeloos functioneren van de vernietigingsfabriek' mogelijk gemaakt. Met de jurisprudentie van deze twee zaken op zak, gingen de aanklagers uit Ludwigsburg op zoek naar andere hoogbejaarden die als jonge man of vrouw een functie in een van de concentratiekampen hadden gehad. De *Landeszentrale* beschikt daarvoor over een enorm archief met documentatie van de concentratiekampen. Ook duiken de medewerkers in de archieven van andere landen. Het is een race tegen de klok, want de verdachten zijn allemaal ouder dan 90.

Meerdere bewakers en een hospik van concentratiekamp Auschwitz werden na Demjanjuk voor de rechter gebracht. Overigens niet door de *Zentrale Stelle* in Ludwigsburg zelf, die bevoegdheid heeft de dienst ter opheldering van nazi-misdaden niet. Als het onderzoek is afgerond, draagt Ludwigsburg de zaak over aan het openbaar ministerie van een deelstaat.

Ook het veel minder bekende kamp Stutthof namen de 'nazi-jagers van Ludwigsburg' onder de loep. Een zaak moest in 2019 worden afgebroken, omdat de verdachte niet meer in staat was het proces bij te wonen. Maar de zaak tegen een voormalige kampbewaker die leefde in Hamburg, Bruno Dey, werd wel tot een einde gebracht. In de zomer van 2020 werd de toen 93-jarige Dey veroordeeld tot een voorwaardelijke celstraf, omdat hij als 17-jarige soldaat bewaker werd in kamp Stutthof. Dey toonde zich - net als Furchner - verbolgen over het proces dat 'zijn levensavond verpestte'. Hij heeft zich nooit verstopt en nooit ontkend dat hij bewaker was in Stutthof, dus waarom werd hij pas nu vervolgd? Toen hij aan het einde van het proces het laatste woord kreeg, zei hij dat het erg zwaar was om zich na 75 jaar nog te moeten verantwoorden, maar dat het hem ook de mogelijkheid gaf, om met zijn verleden in het reine te komen, zo is te lezen in de

procesprotocollen van het Duitse Auschwitz Komitee. De volle omvang van de gruweldaden zou hem pas duidelijk zijn geworden tijdens het proces, door de verklaringen van de getuigen en historici. Dey zei dat het hem spijt dat de overlevenden deze 'hel van de waanzin' hebben moeten doorstaan en dat het zich nooit mag herhalen.

Ook Furchner, de secretaresse van Stutthof, kwam in het vizier van de onderzoekers. Bijzonder aan haar geval is dat ze waarschijnlijk geen directe betrokkenheid bij moorden heeft gehad, maar zich moet verantwoorden voor het faciliteren van de daders. Haar baas, kampcommandant Hoppe, werd gearresteerd in 1953 en twee jaar later veroordeeld tot medeplichtigheid aan moord. In 1966 kwam hij vrij. Hoppe is in 1974 overleden.

Dat Furchner nu alsnog wordt berecht, zorgt voor discussie in Duitsland. Sommigen vinden dat het te laat is haar te berechten. De hoogbejaarde kampoverlevende Abba Naor bijvoorbeeld, die in 2021 tegen journalisten van NDR zei: "Men moet haar in kalmte laten sterven. Ze heeft met deze geschiedenis 60 jaar of meer moeten leven. Dat is een straf die erger is dan gevangenis."

Anderen vinden dat het nooit te laat is voor gerechtigheid. Dat de verhalen opnieuw worden verteld is belangrijk voor de nabestaanden, maar ook voor jongere generaties, om kennis te nemen van wat er is gebeurd en hoe mensen tot zulke daden kunnen komen, zei historicus en hoofd van het museum in concentratiekamp Buchenwald Jens-Christian Wagner in 2021. Als in een rechtbank wordt gesproken over het functioneren van een concentratiekamp, als een uurwerk met vele kleine radertjes, kan het ertoe bijdragen dat mensen inzien dat deze misdaden alleen functioneren als een groot deel van de bevolking eraan meewerkt, stelde Wagner.

Waar vrijwel iedereen het over eens is, is dat de rechtszaken veel eerder hadden moeten worden gevoerd. Dat vinden ook de aanklagers zelf. Te veel misdaden zijn hierdoor ongestraft gebleven, te veel medeplichtigen hebben zich nooit hoeven verantwoorden.

De speciale aanklagers van de Zentrale Stelle zetten hun werk voort tot de laatste betrokkene overleden is. Nog rond de tien zaken zijn in voorbereiding. "Strafbaar onrecht uit de nazitijd niet meer te vervolgen is geen optie voor Duitsland", schreef journalist Wolfgang Janisch bij het begin van het proces in Itzehoe in een commentaar in de Süddeutsche Zeitung. "Uit respect voor de nabestaanden en uit respect voor zichzelf."

Een eerdere versie van dit artikel verscheen in april 2022 in het [tijdschrift](#)

'Getuigen: tussen geschiedenis en herinnering' van de Stichting Auschwitz in Brussel

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/52981/secretaresse-kamp-stutthof-schuldig-verklaard>